

חזרתו של המודק. עגנון צילם: גטי אימגס

תמול שלשום וביום תמול שלשום והיום

במרכז יצירת המופת של ש"י עגנון עומד אדם שנקרע ללא תקנה בין יפו החילונית לירושלים הדתית. 80 שנה אחרי פרסומו, הספר עדיין מציב מראה מול החברה הישראלית ומבוכותיה, ומשרטט בין שורותיו את הדרך לשלב בין ישן לחדש / יוסף סאקס

לפני קצת יותר משלושים שנה הנחתי את ארצי, את מולדתי ואת עירי נירג'רו, ועליתי לארץ ישראל. כדור רביעי בארצות הברית, נולדתי לתוך משפחה עם שיעור התבוללות גבוה. אחרי "חזרה בתשובה" ליהדות האורתודוקסית בשנות התיכון, המעבר לישראל נראה כמו המשך טבעי של מסעי לחיפוש היהדות האוטנטית. בשנת בואי לירושלים נפתח בשכונת נחלת שבעה בית קפה וחנות ספרים משומשים שנקרא על שם הרומן העברי הגדול ביותר של העת המודרנית, "תמול שלשום" מאת ש"י עגנון, שהשנה אנו מציינים שמונים שנה לפרסומו. בביקורי הראשון באותו בית קפה חדש רכשתי עותק משומש של הספר.

רכים מקוראיו וחקריו של עגנון במהלך השנים מצאו בתמול שלשום, המשרטט דיוקן ספרותי של תקופת העלייה השנייה, טיפול מושלם במתח שבין דת וחילון, אמונה וכפירה, מסורת ומודרניות. אין ספק, היו סיבות ביגרפיות לכך שאני, עולה חדש וצעיר שנדר בין העולמות והערכים האלה, נמשך לסיפורו של יצחק קומר, גם הוא מהגר צעיר שקי רע בין יפו החילונית לירושלים הדתית, בין חינוכו החרדי בגליציה ובין החקלאים הציוניים והאמנים הבהמיים שפגש ביישוב החדש, בין זרועותיה המי נוסות של סוניה ובין חיבתה הטוהרה של שפרה.

לפחות בתחילתו, מסלולו של יצחק היה תמונת ראי של מסלול חיי. עם בואו ליישוב החדש הוא מתרחק מהמסורת. כך מתאר עגנון את המהגר הצי עיר, המנמק את נטישת שמירת המצוות וכניסתו לסביבה החילונית של יפו:

עד על ידי עקר יצחק דעתו מעירו והתחיל מת-

הרב יוסף סאקס
הוא מנהל אגף
המחקר בבית עגנון
בירושלים

עד שככה את המציאות הקודרת עם מצוקותיה. בדבר זה לא היה יצחק יחידי. באותם הימים היתה יפו מלאה בהורים ששנו ופירשו, וכשהיו מתקבצים כאחד והיה לבם תוקף אותם היו ממתיקים את ישיבתם בסיפורי חסידים ובניגוני חסידים או בדרשות עמ' 82-83 במהדורת תש"ך).

בעקבות האיזון החמקמק

בשלב זה של תמול שלשום אנו נמצאים ביי קום של "או או", שבו הבחירות הן לרוב בינאריות. תמול שלשום מציג גם חריגים מן הכלל הזה. ביפו אנו פוגשים את הציוני הדתי יעקב מלכוב ("חסיד חבד" היה ומשהו סופר) שמנהל פנסיון. מאידך, אפילו בעיר הקודש ירושלים נמצאים חילונים מובהקים כמו התלמידים והמורים בבית הספר בצלאל, או בני חוגו של אליעזר בן יהודה. ניתן להוסיף עליהם דמויות משניות וחריגות כמו האמן

רגל בתנאי הארץ... אף בשאר דברים נוהג היה כרוב חברינו. לא הלך לבית הכנסת ולא הניח תפילין ולא שמר את השבת ולא כיבד את המועדות... דבר זה לא עשה מתוך מחשבות יתירות על האמונה ועל הדת, אלא מתוך שהיה דר בין בני אדם שבאו לידי הכרה שהדת וכו' אינה חשובה, והואיל ולא ראו צורך בדת לא ראו צורך במצוותיה...

...קורטוב של רעיון שלט בו ביצחק שלא מדעתו, רעיון מעומעם שלא בא לידי בירור, אבל כיוון את מעשיו. הרי שארץ ישראל מתחלקת ליישוב הישן וליישוב החדש, אלו נוהגים כך ואלו נוהגים כך.

והואיל והוא נמנה על היישוב החדש מה לו לנהוג כאנשי היישוב הישן. ואף על פי שכמה מוחשבותיו נשתנו, לגבי זה לא נשתנו. ואף על פי שלא נשתנו לגבי זה היו לו געגועים על ימים שעברו, על בית אבא, על שבת ומועד, אבל לא נכנס לבית הכנסת, אלא היה יושב ודומם או מנגן ניגון של דביקות,

